

Шаталіна Е.Ф.

УДК 808.3-316.4

НАУЧНАЯ ТЕРМИНОЛОГИЯ В ПРОИЗВЕДЕНИЯ ДАВНЕЙ УКРАИНСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

Постановка проблеми зумовлена відсутністю спеціальних праць, присвячених вивченню термінології Г.С. Сковороди, І. Вишенського, Ф. Прокоповича, М. Смотрицького та П. Беринди. В українській філології ще не висвітлено проблему становлення літературознавчої термінології, що пов'язана із розвитком літератури 17-18 століть.

З часу здобуття незалежності в Україні спостерігається термінологічний «вибух». Протягом останніх років з урахуванням сучасних вимог створено філологічні словники (В.В. Деркач, Є.С. Регушевський, С.П. Пінчук та ін.), словники з інформатики (укладачі Р. Іваницький, Т.Г. Кияк), програмування, обчислювальної техніки (А. Бартків, О. Гринчишин, Я. Гринчишин), військової справи (А. Бурячок та ін.), медицини (Л. Петрух та ін.), правничої термінології (С. Воробйова та ін.), започатковані словники з богословської термінології. Вийшли серйозні наукові дослідження, авторами яких є Т.І. Панько, Л. Симоненко, А. Крижанівська, І.М. Кочан, М. Годована, Т.Г. Кияк, Ф. Нікітіна та ін. Свідченням посиленої уваги до проблеми термінології є кілька міжнародних конференцій в Інституті української мови АН України, при Києво-Могилянській Академії, відображення термінологічної тематики в матеріалах міжнародних конгресів українців, численні публікації в наукових збірниках, засобах масової інформації.

Метою роботи є визначення термінів та функціонального-семантичного статусу термінів у наукових працях Г.С. Сковороди, І. Вишенського, Ф. Прокоповича, М. Смотрицького та П. Беринди.

Поставлена **мета** передбачає реалізацію таких **завдань**:

1) розкрити зміст понять: термін, термінознавство, терміносистема, термінологія, вербальність і невербальність термінів.;

2) виявити і систематизувати терміни у наукових працях Г.С. Сковороди, І. Вишенського, Ф. Прокоповича, М. Смотрицького та П. Беринди;

Вищою формою організації наукових знань є теорія (грец. – досліджую). Вихідною базою теорії є наукові поняття, що знаходять своє вираження в словах чи словосполученнях. Такі мовні знаки, що виражають наукові поняття, якої-небудь галузі науки, техніки, мистецтва, суспільного життя, називаються термінами. Вони втілюють результати теоретико-пізнавальної діяльності людини і слугують інструментом наукового мислення [1;41].

Теоретичними і практичними питаннями термінології займається цілий ряд українських учених, термінологічна робота ведеться і в міжнародному масштабі. Але окремі теоретичні проблеми термінології досліджені ще недостатньо, ряд питань потребують уточнення і деталізації наприклад, питання про «термінологізацію» загальноживаних слів і вживання термінів у не термінологічному значенні, питання про термін і метафору, про стандартизацію та ін. [2;130-131].

Першим виміром є характер знака, що є носієм термінозначення, належність цього знака до певної знакової системи.

Такими знаками можуть бути вербальні (словесні) та невербальні (несловесні). При цьому основним носієм термінозначення є словесні знаки. Невербальні відіграють допоміжне значення, витлумачуються вони теж словесними способами. Г.С. Сковорода, І. Вишенський, Ф. Прокопович, М. Смотрицький та П. Беринда, у своїх наукових працях використовують вербальні знаки.

Наприклад, у працях Г.С. Сковороди нараховується приблизно 120 вербальних термінів, як-от: слова, дієслово, правило, вислови, заголовок, небо, гори та ін.

У працях І. Вишенського - 100 словесних термінів, для прикладу: земля, віра, канцеляр, митник, церква, думка, книжка та ін.

На сторінках «Книги першої. Філософських роздумів» Ф. Прокоповича – 279 вербальних знаків, наприклад: філософія, разум, промова, скеля, тропи, аргументи, лікар та ін.

«Грамматика слов'янороськая» М. Смотрицького нараховує 113 вербальних термінів: залог, деепричастие, глагол, склонение, залог.

«Лексикон словеноросский» П. Беринди, об'єднує 177 словесних термінів, наприклад: мова, азбука, притча.

Одним із показників характеристики словесних термінів є їх аналіз за сферою вживання. За цією ознакою терміни можна поділити на три групи.

Першу групу становлять філософські терміни. Основу цієї термінології становили слова, запозиченні з грецької та латинської мов [3;6].

Г.С. Сковорода використав 22 філософські терміни, наприклад: світогляд, душа, матерія.

І. Вишенський об'єднав 11 термінів, пов'язаних із філософією, як от: світогляд, істина, думка.

У Ф. Прокоповича знаходимо 25 філософських термінів, наприклад: смисл, суть, повчання.

Дуже незначна кількість філософських термінів зафіксована у М. Смотрицького та П. Беринди.

Другу групу за показником становлять загальнонаукові терміни, які позначають науковий інструментарій дослідження. Найбільше таких термінів фіксуємо у Ф. Прокоповича - 44 терміни, як от: розділ, предмет, поняття; у П. Беринди таких термінів нараховується близько 30, наприклад: спосіб, правила, таблиця, раздел. Г.С. Сковорода використав такі загальнонаукові терміни: висновок, модель, матеріал, правило та інші. Терміни цієї групи вживаються в різних галузях знань.

Третю групу містять терміни окремих галузей знань. Ця група поділяється на декілька підгруп таких термінів: літературознавчі терміни, мовознавчі терміни, географічні та астрономічні терміни, медичні та

ветеринарні терміни, релігійнознавчі терміни, математичні та технічні терміни, терміни з галузі культури і музики, терміни на позначення назв професій і видів діяльності, військові терміни.

Г.С. Скворода, вживав, усі види вищезазначених термінів, окрім термінів, пов'язаних із військовою справою та термінів на позначення назв професій і видів діяльності.

Наприклад:

1. Літературознавчі (14 термінів): епітафії, трактати, література, байки, поезії, афоризми, повість.
2. Мовознавчі (10 термінів): речення, мова, дієслова, слово, десятислів'я.
3. Географічні та астрономічні (7 термінів): планети, гори, море, сонце, земля, зірки, пустеля.
4. Методичні та ветеринарні терміни (12 термінів): гортань, око, плоть, роги, зуби, крила, хребет.
5. Релігійнознавчі терміни (5 термінів): воскресіння, обряди, теологія, заповіді, марнотратство.
6. Математичні та технічні терміни (2 терміна): математик, геометри.
7. Терміни з області культури і музики (3 терміна): маскарад, музика, театр.

I. Вишенський у працях «Викриття диявола-світодержця і звабної його ловитви цього скоропогибного віку, учинене від голяка-мандрованця, котрий вибрався з хитросплетених його тенет і простує до другого, майбутнього віку», писання, яке зветься «Видовище мислене», поєднав терміни таких галузей знання, як-от:

1. Літературознавчі (1 термін): байки.
2. Географічні та астрономічні (9 термінів): небеса, земля, печера, пустеля, блискавка.
3. Медичні та ветеринарні терміни (8 термінів): вуста, шия, смерть, очі, плоть, кров.
4. Релігійнознавчі терміни (19 термінів): дух, віра, ідолопоклонник, пришестья, віра.
5. Терміни на позначення назв професій і видів діяльності (36 термінів): умілець, митник, каштелян, гетьман, воєвода, сторож.

Ф. Прокопович у своїх «Філософських роздумах», використав такі нами перераховані на початку види термінів:

1. Літературознавчі (36 термінів): тропи, метафори, жанр, лірика, фігури, стиль, алегорії, перифраза.
2. Мовознавчі (14 термінів): мова, подвоєння, вигук, прикметники, літера, фраза.
3. Географічні та астрономічні (24 терміни): природа, вода, зорі, хмари, річка, скеля, пустеля.
4. Медичні та ветеринарні терміни (23 терміни): горло, лікар, стопи, здоров'я, кості, медицина.
5. Терміни з області культури і музики (16 термінів): мистецтво, звук, талант, пісні, картина.
6. Релігійнознавчі терміни (26 термінів): спасіння, церква, ангел, храм, релігія, собор.
7. Терміни на позначення назв професій і видів діяльності (21 термін): полководець, вчителі, поет, автор, художник, критики.

8. Військові терміни (9 термінів): стріли, мечі, тарани, бій, зброя, бунт, повстання.

Переважає більшість термінів використаних М. Смотрицьким у «Граматичі слов'янороській» - мовознавчі, але автор ужив і деякі інші, зокрема:

1. Мовознавчі (63 терміни): окончание, причастие, глагол.
2. Географічні та астрономічні (5 термінів): небо, земля, комет, планета.
3. Медичні та ветеринарні терміни (7 термінів): ребро, плоть, серце, кров.
4. Релігійнознавчі терміни (5 термінів): церкви, заповідь, дух.
5. Математичні та технічні терміни (1 термін): уравнение.
6. Терміни на позначення назв професій і видів діяльності (11 термінів): цар, воєвода, строитель, страж,

врач.

«Лексикон словенороський» П. Беринди об'єднує декілька видів термінів, таких як:

1. Мовознавчі (13 термінів): буква, азбука, мова.
2. Літературознавчі (43 терміни): баснь, строки, притча, сказаніє, стих.
3. Географічне та астрономічні (12 термінів): источник, скала, звездословие.
4. Медичні та ветеринарні терміни (58 термінів): болезнь, нирки, почки, голень.
5. Терміни з області культури і музики (5 термінів): арфа, цитра.
6. Релігійнознавчі терміни (9 термінів): святиня, кат, святилище.
7. Терміни на позначення назв професій і видів діяльності (34 терміни): книгочій, писар, коваль.
8. Військові терміни (6 терміни): меч, битва, оружие.

Висновки та перспективи.

Оскільки терміни через загальні поняття пов'язуються зі спеціальними сферами знань та діяльності, вони є об'єктами всіх наук, що вивчають ці сфери.

Процес творення і відбору термінів триває. Упорядкування української наукової термінології будь-якої галузі – це надзвичайно кропітка і відповідальна робота. Вона повинна проводитись лише у співдружності лінгвістів-термінологів та спеціалістів практиків конкретної галузі і враховувати національного термінотворення, зміст терміна та специфіку його вживання в галузі.

Джерела та література:

1. Зарицький М. С. Актуальні проблеми українського термінознавства / М. С. Зарицький; Нац. техн. ун-т України «Київський політехнічний ун-т». – К. : Політехніка НТУУ «КПІ», 2004. – 124 с.
2. Регушевський Є. С. Історія вивчення та сучасні проблеми української літературознавчої термінології / Є. С. Регушевський // Уч. зап. Симфероп. гос. ун-та / Симферопольський гос. ун-т. – Симферополь, 1997. – № 3 (42). – С. 96-102.

3. Крижанівська А. В. Склад і структура термінологічної лексики української мови / А. В. Крижанівська; Академія наук України, Комітет наукової термінології АН України, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. – К. : Наукова думка, 1984. – 192 с.
4. Вишенський І. Твори / І. Вишенський; Академія наук України. – К. : Наукова думка, 1987. – 587 с.
5. Сковорода Г. С. Твори / Г. С. Сковорода; Академія наук України. – К. : Наукова думка, 1989. – 715 с.

Найманбай А.Р.

УДК 811

МЕЖКУЛЬТУРНОЕ ОБЩЕНИЕ И ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ ЯЗЫКОВ

Постановка проблемы. Язык всегда считался основным показателем общей культуры человека. Язык – основной носитель информации, следовательно, владение устной и письменной речью – существенный признак деловой квалификации специалиста, условие его профессиональной состоятельности. Язык – это одна из этнокультурных переменных, функцией от значения которых выступает этническая самоидентификация, причем в разных культурах у таких переменных могут быть разные «весовые категории» (В.Б. Касевич).

У каждого народа тысячелетиями складывается свой жизненный уклад, язык, своя духовная и материальная культура. «Каждый народ по-своему вступает в брак, рождает, болеет и умирает; по-своему лечится, трудится, хозяйствует и отдыхает; по-своему улыбается, шутит, смеется; по-своему наблюдает и творит живопись; по-своему геройствует... У каждого народа свое особое чувство справедливости, иной характер, иная дисциплина, иное представление о нравственном укладе, иной семейный уклад. Словом, у каждого народа особый душевный уклад и духовно-творческий акт» [1, 280].

Языковой обзор любой культуры формируется на протяжении длительного исторического развития. Вместе с теми процессам формирования образа национальной культуры сопутствует процесс интернационализации, взаимодействия разных лингвокультур. В каждом языке отражается своеобразие культуры конкретного народа, самобытность национального характера носителей языка и универсальный компонент общечеловеческой культуры.

Языковая ситуация, сложившаяся в странах СНГ после распада Советского Союза, по-новому осветила проблему межетнического общения, выдвинув на первый план необходимость в поиске путей взаимопонимания и взаимодействия языковых сознаний различных этносов. С этим слоem ассоциировалось, прежде всего, демократическое мировоззрение, которое заключалось в осознании роли образованных людей в обществе, их долга перед народом и неперемногого участия в общественном движении на стороне широких народных масс. Такой идеал гражданственности опирается, прежде всего, на существовавший в Казахстане исторический тип интеллигента – выразителя интересов народа, представителя не только интеллектуальной жизни социума, но и зачинателя политического самоопределения Казахстана.

Современная лингвистика и теория языка уделяет большое внимание вопросам межкультурного общения, что на данном этапе развития человеческого общества, переживающего взрыв национального самосознания различных этносов, распад прежде существующих и образование новых независимых государств, имеет чрезвычайно важное значение. В казахстанской исторической науке наибольшее развитие получило представление об интеллектуальной элите как высшем образованном слое общества, где сосредоточивались наиболее одаренные творческие силы, генерирующие ценности национальной культуры. В настоящее время накоплен богатейший опыт описания языковых ситуаций в разных регионах мира, определены многосторонние связи и зависимости языковой ситуации, языковой политики и языкового планирования.

Конкурентноспособность страны, ее будущее, целостность определяются такими ценностными составляющими, как готовность к междуетническому общению, уважение к культурным ценностям народов, проживающих в Казахстане. Характерной особенностью казахского общества является полиэтничность. Именно эти ценности названы в качестве долгосрочных приоритетов страны в Послании Президента Казахстана Н.А. Назарбаева в судьбоносной Программе «Казахстан-2030» [2].

Казахский язык входит в кыпчакскую группу тюркских языков и является государственным языком Республики Казахстан. Фонетическая система казахского языка имеет свои специфические особенности, которые касаются как звукового состава, так и сочетаемости звуков. В этих случаях нам хочется сказать о некоторых особенностях изучения казахского языка иностранными студентами.

Казахстан – многонациональное общество. Гостеприимство и щедрость местных жителей способствовали мирному их добрососедству с татарами, башкирами, дунганями, немцами, украинцами, русскими и т.д. Большую работу сегодня проводят национально-культурные центры Республики Казахстан по воссозданию истории и реанимации этнокультурных признаков народов.

Как нами известно, что 19 августа 2010 г. накануне форума ОДКБ с участием Главы государства Республики Казахстан Н.А. Назарбаева на базе Ереванского государственного университета открылся первый в СНГ «Центр казахской культуры, истории и языка», в целях укрепления научно-образовательных и культурных взаимоотношений двух стран Армении и Казахстана.

Инициаторами создания Центра выступили Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева и Посольство Республики Казахстан в Республики Армения, обеспечив Центр необходимой литературой о казахской истории, языке и культуре, а также обеспечив его оснащение новейшей